

A MAGYARORSZÁGI PARASZTIRODALOM CSÖDJE

Irta: BARTA LAJOS

Irodalom: ez az élet differenciálódottságára utal. Irodalom: ez művészet, mely együttfut a történelemmel és szociológiával. Hovatovább nem lehet író az, aki nem lesz történelem- és társadalomtudós.

Parasztirodalom: ez a visszafelé való ut a differenciálódottságtól, ez megérkezés valami ősihez.

Irodalom: ez egyéneket vizionáltat szertelen kavargásban.

Parasztirodalom: tömeget.

Paraszt: — ez a kozmoszt érezteti; nem mint egészséget, de mint betegséget. Mint kettős betegséget. Ősi tömegek a természet ölné, de nem természetes állapotban, ez az egyik, ősi tömegek, mégis: társadalmi kitzasztottságban, ez a másik betegség. Azonfelül ez a kitzasztottság nem egyszerű maradása valamely állapotnak, de fölülről irányított tervszerű fentartása az elmaradottságnak

Ősi tömegek a természet ölné, csakhogy nem természetes állapotban, de kitzasztottságban. Társadalmi kettős kitzasztottságban. Az első az, hogy a társadalom tetőihez, de még a civilizációba és kulturába beérkezett alacsonyabb rétegekhez képest is az elmaradottságnak milyen fokán vergődnek! A másik az, hogy ez a kitzasztottság nem egyszerű meghagyása valamely állapotnak, de tervszerű fentartása. Egy osztály, számlálhatatlan milliók elítélése arra, hogy a társadalom fenekén maradjanak és létezésének formái legyenek durvák és kétségbeejtőek! Nem azért, mert a föld megművelése, a növények és állatok tenyésztése, a természetnek és a teremtésnek ez a folytatása csak szellemi és életformai elmaradottság mellett lenne elképzelhető! De azért, mert kevésse diferenciálódott, még sötét társadalmi képletekben, mint amilyen a magyar is: az elnyomásnak a feudális szelleme gazdasági hasznát és lelki kétéjét leli abban, hogy milliók tömegeket masztodonni formában tartson maga alatt a mélységben. Valóban, ha csak ezen a feudális örömmön mult volna: e mélységbe tasztított és erre a mélységre tervszerűen elitelt tömeg akár el is baromiasodhatott volna. Ezer magyar jobbágyesztendő elég lett volna arra, hogy visszacsztinálja a természet evolúcióját és állatot csztináljon a nemes formákból, melyek e tömeg lelkében feszültek és virágtzottak. De ez a tömeg erősebb volt minden ütésnél, minden nyomásnál és túlélt minden elátkozottságot. Kibontakozva egykor a világegyetemből, állattá semmisíteni többé nem lehetett és minden torztító szorításra, minden üldözésre és kinra azzal felelt, hogy még jobban ragaszktodott virágainak szépségeihez, új dalokat, balladákat és meséket költött.

És a társadalom, akármit csztináljon is, nem tudja magát elszakítani ettől a parasztságtól, melyet a maga alvilágának formált ki és tart fenn. Gépekkel egészen pótolni nem tudta és nem is fogja soha tudni és a világ sem lehet meg agráriság nélkül! Ez a paraszt-tömeg itt van és még soká itt lesz. És a társadalom, mely fölfelé egyre finomodik, ha nem is szellemi kulturáltságban, de civilizáltságban és modorban, mint valami köldökzsinóron levághatatlanul cipeli a maga átokba tasztított ősiségét.

A paraszt tömegeknek a társadalom fundamentumai alá való nyomásával egyidőben szertelen technikai, életberendezési, szellemi csucsk-

hoz való felrohanás áll elő az emberiségben. Így aztán két különböző logikának a martaléka lett az emberi világ. Egy fölfelé és egy lefelé nyíló logika martaléka, mely logikák elfutamodnak egymástól és miután az emberiség egész terjedelmét, történelmét és végzetét megkerülték: a parasztforradalmakban találkoztak, találkoznak, csaptak és csapnak egymásba. Ez így volt minden országában, minden népénél e kontinensnek és elkerülhetetlen mindenütt, ahol ez a két logika még nem talált valamely kiegyenlítődést.

A magyar világ századaiból ez a két logika két pontban izzik át hozzánk a mult függőnye mögül: az uralkodó és elnyomó feudalizmus visszaizzó pontja: Verbőczy, a parasztvilág visszaizzó pontja: Dózsa. Két máig is ki nem egyenlített logika. És minden magyar parasztirodalom értelme és értéke azon mulik, hogy hol áll: a Verbőczy, vagy a Dózsa izzásából táplálkozik-e, vagy elvész valami bizonytalan félségben a kettő között.

Mert minden igazi irodalom célja, hogy valamit megakar oldani: hozzá akar járulni a társadalmi, emberiségi komplexumnak feloldásához. Az ember és az emberiség nem éli a maga természetes életét és a modern társadalmiság nem más, mint a komplexumokká nyomorított emberek öszszességének vad káoszban fetrengő komplexum-társadalma. Aki író e szörnyű világtorzultságban nem e komplexumokba hasít bele, folytathatja az ember ősi kedvét abban, hogy szeret mesélni, de csak mesélő marad a felelőségek, a tettek ijesztő idején és területén.

Aki belép Ady költészetébe, rendkívül magas feszültségű áram-mezőbe lépett. És ez a feszültség nem pillanatnyi, de állandó. Ady egész költészete ezeken a hihetetlen magas feszültségű áram-mezőkön játszódik le, és e hatalmas áramiság alól senki sem vonhatja ki magát. Még akkor is ilyen Ady, amikor az Óskajántól a damaszkuszi utra zuhan alá és jeremiádákban törí szét magát. E tüneményes feszültségű áram-mező szét-tört darabjai, még ekkor is öblös rengést és valami rom átízott köveiből sugárzó hőiséget lehelnek magukból.

Az a magyar parasztirodalom, mely korszerű akart és akar és tud lenni, így van tele a századokból fölizzó pontnak, a dózsai feszültségnek a magas áramiságával. Nem abban áll ez, hogy valaki egyszer, vagy többször leírja Dózsa nevét. Nem is valamely ilyen, vagy olyan hatásos visszamutatásban Dózsa felé! De abban, hogy valamely korszerű és ezért szociális parasztirodalom belső logikája ugyanaz, mint amely Dózsával az izzó vastróni megdicsőültséghez jutott. A paraszt kapcsolása a további, a fölötte levő társadalomhoz: ez a Dózsa—Verbőczy-feszültség. Nem szavak és írásjelek ezek! Ez az írásnak egy eleme, egy belső lélekezése, egy külön magyartársadalmi hormonnedvekkkel való átítatottsága, egy külön vegyi égéssel való befuttatottsága. Ezt lehet csinálni így, ezt lehet csinálni úgy. Embere, mestere, témája változtatja. Csak egy módon nem lehet: a parasztvilágnak abban a látszólagos kozmikus kiegyenlítődöttségben, kikerekítettségben való meghagyásával, melyet magyar parasztirodalmunk művel.

Helytállni a parasztirodalomban annyit jelent, mint kitépni a parasztvilágot látszólagos kozmikus befejezettségéből. Ez a kozmikus befejezettségi látszat iszonyu varázslat és meghatározza az író, aki hagyja magát. A nép, az a tömeg, az a sokrétegű, a sárral és annak termő erejével vesződő osztály, melyet elhibázott gyűjtő névvel ma is általánoságban parasztnak nevezünk, künt él a mindenségbe ágyazva a nagy ég alatt. De a gyűjtő név már nem áll helyt. Ennek a tömegnek a felső, jómódú rétege: a nagygazda (kulák) és a kisgazda, mint többé-kevésbé

polgárosult parasztnak nemcsak az osztálygög, de a munkakihasználás osztályellentétébe is kerülnek a falusi szegénységgel: a kert-házás, a zsellér, a földmunkás, napszámos szegénnyel. Ez a szegénység a tulajdonképpeni sorsörököse a jobbágnak és e nem paraszt, mert földtelen sokaság marad meg legigazabban annak, amit parasztnak mondunk. A kizgazda vagyoni és lelki formája a maga alsó rétegében fölülről-lefelé átmosódik hozzájuk. Ezekből a parasztokból kerül ki az Oláh György három millió magyarországi koldusa is.

E tömegek hozzátartozni látszanak a természethez, mint az a fű, mely az utolsó csepp nedvességig életet csinál magából a száraz rögön, mint az a moha, mely a kövön is élni akar és zöldül. Távolság a városok ipartelepeinek idegeket szétvagdalo ábráitól, lármájától és forgalmi dinamikájától, künn a sárföld végtelen felületén: mintha a csendbe visszahuzódott fekély lenne e világ testén. Magától értetődő, szegénylős betegség, mely ezért választotta magának szerényen a magányt.

E lázító formákba bunkózott vérlázító ember és tömegsors a napfényből is a tüdővést zabálja magába.

Minden befejezett világ egy gömbölyű világ, mert a befejezettség egy központi erőhöz való hozzátartozást, afelé való kiegyenlítődést, lezártágot jelent. Azzal együtt kering és feszültségeit nem kifelé, e gömbölyű világból kitörve, de a mindent meghatározó központi erő, mint ennek a világnak magja felé oldja föl. A parasztvilág e látszólagos befejezettségét még emeli benyomásában az óriási ég, mely alatt tanyázik és melynek gömbölyű illuzionizmusa, mintha a végzetnek ragyogó és szeretlen, de gömbölyű és világot lezáró kriptatetője lenne.

Pedig e befejezettnek, e lezártnak ható világ sohasem volt nyugodt! Ez a világ mintha a természeti és az emberi világ meg nem másítható végzete lenne, ahogyan nemzedékei csak egyre kimásznak az asszonyok testéből és folytatják magukat századokon át fiakban, lányokban, éhségben, rongyokban, tragikumban, sőt humorban! E lázadástalannak és magától értetődőnek látszó lét: mintha a természet befejezettségének lenne hozzátartozója és egyszerűen belelapulna a mindenség végnélküliségébe.

A világ a legrégebb időtől kezdve a lázadás feszültségében remegett, vagy ki is tört a lázadás nyílt formáiban. Mert ez a föld a Duna-tiszai hazában nem volt elejétől kezdve művelt. Valakik ez erdő-bozótos vad földet feltörték és termővé dolgozták testi erőből és verejtékből és valakik ezeket az ősföldeket már az idők elején elrabolták nagyobb és fegyveres erővel. És ez ősi, kezdeti időtől való már e nyugodtnak, a kozmosz rendjébe simulni látszó világnak szertelen és meg nem szünt feszültsége ahhoz a világhoz, mely fölötte van. Dózsa csak egyik legfölizzőbb tünetmánya volt ennek a szertelen, máig meg nem szünt magyar feszültségnek, melyből újra és újra kicsapott a parasztlázadások tűzvésze.

Móricz Zsigmonddal mintha a parasztvilágnak új irodalma kezdődött volna. De ez a hatalmas erejű író és nagy művész nem új, csak még nagyobb és még erősebb írója a magyar parasztvilágnak.

Mert ő sem tudott megszabadulni attól a nagy gyengeségtől, mely a természeti végtelenség gigászi melankóliáját összetéveszti a feudalizmus végtelenségének ugyancsak gigászi melankóliájával. Mert két végtelenség van minden parasztvilágban: a kontinenseken végignyuló ősi közösség a természettel, e határtalan és sehol meg nem szakadó, csak a tengerek által hézagolt egység, annak a munkának a végtelensége, mely szemben minden ipari, eladási vagy tanítási munkával a növények és az állatok szerves világát teremti tovább egyre és egyre. Nincsen ehhez ha-

sonlítható emberi foglalkozás, mint e teremtéssé való közösködés a földdel. És mintha a föld regényének végtelensége lenne e tömegek regényének a végtelensége. — Ez az egyik, az igazi végtelensége, a paraszt-világnak.

És ennek a végtelen természeti létnek megvan a maga gigászi, de természetes melankóliája. — A paraszt-tömegek régi és itt nagyobb is és éppen Magyarországon is még máig is meg nem szűnt feudális társadalmi beágyazása hozza ki magából a mélységben feszülő ellentétek százszoros lebunkóztottságának csak a fölszint beborító nyugalmanak feudális végtelenségét, feudális melankóliáját. A természeti melankólia kozmikus hangulat, a feudális melankólia: káprázat. Ez a káprázat csábitja el a látást arra, hogy a parasztvilágot egy lezárt, befejezett, tehát gömbölyű világnak lássa, melynek feszülései és robbanásai, befelé, önmaga felé sülnék ki. Parasztság, mint világ-atóm, melynek minden részecskéi a feudális erőközpont körül keringenek és nyugtalanságának tünetényei lejátszódnak magán az atomon belül.

Uj parasztirodalom csak ott és akkor kezdődhet, ahol és amikor valaki fölszakítja, fölrobbantja e gömbölyűnek ható parasztvilágot, és így a nyilvánosság elé szorított belsejét nem e világ feudális magva felé, de a további világ felé fordítja ki. Ez a felrobbantás, ez a kifelé való fordítás, ez a további világgal való kapcsolat, feszültségi kapcsolat jelenti kezdetét a hazug feudális melankólia széttörésének, a paraszt-valóság irodalmi aktivizálásának. Itt válik el határozottan és minden félreértést kizáróan Dózsa — Verbőczytől.

Nem a figurák hűsége és nagyszerűsége, nem a lelki valóságok remek tükrözése, nem a nyelv tünetényes eredetisége, a környezetrajz meglepő csodálatossága teszi ki a dolgot. De a feudális melankólia széttörése és ezzel annak a hamis látszatnak a kivégzése, mely úgy érezteti a dolgokat, mintha a parasztság sorsa: kozmikus befejezettség lenne. E kozmikus befejezettségnek, e hazug sorslátszatnak a pokolba való csapása jelentheti csak valamely új parasztirodalomnak a kezdetét. Enélkül akár parasztlázadásokat is tűzhet az író műveibe, a feudális melankóliát fogják kozmikus melankóliák helyett lélekezni! Verbőczy, vagy Dózsa! Ahol a dózsaság nem szavakat, nem írásjeleket, de egy külön látást, a műnek a külön belső lélekezését, egy külön vegyi égéssel való befuttatottságát jelenti.

Talán éppen nekem sikerült elérnem egyetmást abból a csak éppen megkezdett munkából, mely a magyar parasztvilágot kiszorította a hazug feudális melankóliából és ezt a világot a pusztta természeti végtelenségébe helyezi át. Mintha a „Parasztok“ föld-drámájában, a „Tavaszi mámor“ szabadság-drámájában, „Az Ige terjedése“ eszmelobbanásában, „Az elsüllyedt világ“ sötét szikrázásaiban és más történetekben és figurákban megkezdődött volna a magyar paraszt világnak éles kifordítása a további világ felé és ami ezzel együttjár: a társadalmi bűn fölismerése az egyén látszólagos bűnében és az egyén fölszabadítása a társadalom terhére. Még akkor is, ha ez az egyén csak föld-pária! Sőt éppen ezért!

Nem hinném, hogy ezt a tovább-lépést a magyar parasztvilág irodalmi megszabadítása és megváltása felé ebből az irodalomból ki lehetne hazudni, vagy ki lehetne irtani! Legfeljebb agyon lehet hallgatni! Tizenhat év óta, amióta eljöttem Magyarországról, nem is beszél róla senki! Nem a művek sokasága, de a továbblépés elhatározottsága és e mozdulat, két világot, két parasztirodalmi korszakot egymástól elválasztó tartalma dönti el a dolgot. — Az egyik a feudális melankólia, másik a

szociális parasztirodalom világa.

◀A szociális parasztirodalomvilágnak azt a formáját, melyet mint örökséget igazában Budapesten hagytam, éppen úgy iszaptenger alá borította az ellenforradalom dagálya, mint az egész magyar világ más európai kiépítettségű csúcsait. Ez Atlantisszal a maga mélységeiben, egy általános kaotikus komplexum-társadalomban, mint egyetlen nagy, a saját, már egyszer elért fejlődését megzabált és elnyelt komplexumförfögeteg vergődik azóta ujjászületési kalodájában a magyar világ. E komplexum-förfögetegből mint tündöklő látvány inkarnálja ki magából, maga fölé a parasztot, és most nem tudnak ezzel a 3 millió éhenhalóval mit csinálni. De egy világosan látható: a magyar parasztvilág realizmusának ereje ma nem a magyar elbeszélő irodalomban, de a magyar tanulmányirodalomban van. A paraszt-szociográfiához és paraszt-szociológiához képest egy neo-mikszátizmusban fuldokol. A parasztság nemzeti inkarnálódásának idején, amikor e világ realizmusát kell az irodalom különleges eszközeivel a napfényre szakítani, a magyar parasztirodalomnak legjobb esetben nemes hullaszaga van. Mi ez a döntő napok csúcán: tehetetlenség, vagy gyávaság? ▶

F A J V É D E L E M

Irta: BARTA SÁNDOR

Mint egér az oroszán kinyujtott mancsai között, kuporgott a falucska a hegy lábánál. A viskók egymás hegyén-hátán bujtak, nem úgy, mint a közeli lapályon, ahol mint a gyöngyöt fűzték föl a főuccák a lilá meg sárga bokájú házakat. Amíg az erdőirtás tartott, került mindig valami a füst fölé. De már két éve üresen kormoztak mind a kérmények.

Hatvanhárom udvar! Egyik szegényebb a másiknál. Mert, akinek pénze, lova volt, régen elvándorolt innen. Volt olyan, aki Argentínáig szaladt a nyomor elől. Az itthonmaradtak között eleinte nagy volt az özönlés a szomszédos városba, ahol egy vasgyár volt, mások a szőlőkben keresték munkát, de akadtak, akik Pestig is felcsavarogtak. Nagyrészüik hamarosan visszajött és a zörgő csontján kívül egyebet nem igen hozott magával.

Sokáig hiába volt minden siránkozás, lőtás-futás az erdőtulajdonos vállalat irodájába, a falu fajvédő képviselőjéhez, a szomszéd falu papjához, aki minden második vasárnap áthajtatott misére — segítség nem jött sehonnán sem. Már-már úgy látszott, végképpen el kell pusztulniok, amikor egy pesti ujságban „Mentsétek meg a szirmagyar falut“ címen egész oldalas cikk jelent meg a sárba és éhségbe elsüllyedt viskókról.

Napfényes őszi napon városi bricska állt meg a bíró háza előtt. Nem volt se ünnep, se vasárnap és mégis a szomszéd falu papja és egy jól öltözött városi ember szálltak ki belőle. Tíz perc múlva a kisbíró összedobolta a falut s a tisztelendő a tornácra beszédet intézett a néphez. Amit mondott, szebb volt a legékesebb prédikációnál. — A falu nyomora felrázta az ország lelkiismeretét — mondta. — Megmentésére összefogtak írók, ujságírók, képviselők és még sok más nagy urak a fővárosban.

Sokat törték a fejüket, hogy hogyan segítsenek a falun. Foglalkoztak a kérvényükkel is, amelyben földet kértek olcsó bérletbe. De úgy találták, hogy ennek nem volna sok értelme, mert már ugyanis sok a termelő. Ehelyett úgy döntöttek, hogy a jó hegyi levegőjű falucskát híres üdülő-